

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

КНУТ
ГАМСУН

■

МІСТЕРІЇ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

МІСТЕПІЇ

I

Торік посеред літа на кону одного норвезького приморського містечка розгорнулись доволі неймовірні події. У тім містечку зненацька з'явився чужинець, такий собі Нагель, дивакуватий, химерний шарлатан, що накоїв купу несусвітних речей та й зник так само несподівано, як і з'явився. До того чоловіка навіть навідувалась молоденька загадкова пані, Господь святий її знає чого, побула в нього годин зо три та й поїхала собі геть. Проте все почалося не так...

Почалося все з того, що десь о шостій годині вечора до пристані причалив пароплав, і на палубі показалось двоє-троє пасажирів, між яких вирізнявся чоловік у крикливому жовтому костюмі й білому оксамитовому кашкеті. Було то надвечір 12 червня, коли на багатьох містечкових будинках з нагоди заручин панни Х'елланн, про які саме того дня й було оголошено, розвівалися прапори. Посильний з готелю «Central» вмить опинився на борту, й чоловік у жовтому костюмі віддав йому свої речі; водночас він ще й пред'явив помічникові капітана свій квиток; однак на берег чоловік не зійшов, а заходився нікати сюди-туди палубою. Його начебто щось дуже непокоїло. Тоді як пароплав подав третій гудок, чоловік ще навіть не оплатив свого рахунку в ресторані.

Збираючись те залагодити, він раптом зупинився, бо помітив, що пароплав уже відчалив. На якусь мить він сторопів, а тоді рукою підкликав готельного посильного, що маячив на березі, й, перехилившись через перила, гукнув:

— Егей, доставте мої речі до готелю і приготуйте мені номер.

А сам поплив на пароплаві далі вздовж фіорду.

Чоловік той звався Юган Нільсен Нагель.

Посильний потягнув за собою візка з його речами, де лежали тільки дві невеличкі валізи й шуба, — авжеж, шуба, дарма що стояла середина літа, — та ще сумка й скрипковий футляр. Ніде не було жодної помітки.

*

Другого дня по обіді Юган Нагель прибув до готелю сухопутним шляхом — каретою, запряженою двома кіньми. Він міг би дістатися й пароплавом, і то було б куди зручніше, та чомусь-таки приїхав каретою. Він мав із собою ще деякі речі: на передньому сидінні стояла валіза, а біля неї лежала дорожня сумка, пальто та портплед із якимись манатками. Ремінець портпледу був помічений ініціалами Ю.Н.Н.

Ще сидючи в кареті, він поцікавився у власника готелю своїм номером, а коли його провели на другий поверх, то кинувся оглядати, які завтовшки стіни: чи нічого крізь них не долинатиме з сусідньої кімнати. Потім ні сіло ні впало він запитав служницю:

— Як вас звати?

— Сара.

— Сара. — І відразу ж випалив: — Чи можна тут попоїсти? Ага, то вас звати Сара? — І знов спитав: — Слухайте, правда ж, колись у цьому будинку була аптека?

Сара сторопіло відповіла:

— Так. Але то було бозна-коли.

— Та невже? А я це збагнув відразу, як тільки ступив у коридор. Не вловив ніякого запаху, а все-таки щось відчув. Так-так.

Зійшовши попоїсти, він не зронив за їдою жодного слова. Його попутники, ті двоє добродіїв з пароплава, який при-

був напередодні ввечері, сиділи у самім кінці столу і, як тільки він з'явився, презирнулися і досить-таки відверто взяли його вчорашню притичину на глузи, та він удав, що нічого не почув. Поїв так швидко, ніби за себе кинув, а на знак відмови від десерту хитнув головою і рвучко, мов той в'юн, підхопився зі стільця. Тієї ж миті він запалив сигару, вискочив надвір і, спустившись узвозом, зник з очей.

Повернувся він аж тоді, коли перевалило далеко за північ, — незадовго перед тим, як годинник вибив третю. Де він вештався? Згодом з'ясувалося, що він ходив у сусіднє містечко, до того ж усю ту далечінь, яку вранці проїхав каретою, подолав туди й назад пішки. Очевидно, в нього була там якась вкрай нагальна справа. Відчинивши йому двері, Сара помітила, що з нього градом котився піт; однак він до неї заусміхався, либонь, був у прекрасному гуморі.

— Господи, любонько, яка ж зваблива у вас потилиця! — вигукнув він. — Чи не надійшла мені тим часом якась пошта? Атож, Нагелю, Юганові Нагелю? Йой, аж три телеграми? Слухайте-но, зробіть мені ласку, зніміть з цієї стіни ту картину, гаразд? Нехай вона не муляє мені очей. Просто нестерпно лежати в ліжку і тільки й дивитися на неї. Щоб ви знали, в Наполеона III не було такої зеленої бороди?! Дякую вам.

Коли Сара пішла, Нагель зупинився посеред кімнати. Він укляк на місці, наче вкопаний. Якимось непритомним поглядом уп'явся в одну-єдину цятину на стіні і, якщо не брати до уваги те, що голова його дедалі дужче схилилася набік, то стояв він непорушно. І так тривало з добру годину.

Він був нижче середнього зросту і смаглявий лицем, мав незбагнений похмурий погляд і красиві жіночні вуста. На одному пальці він носив простенький перстень — чи то з олова, чи з заліза. В нього були дуже широкі плечі, на вигляд йому давали двадцять вісім-тридцять років. У кожному разі не більше тридцяти. До його скронь уже підкрадалась сивина.

Нараз він здригнувся, очунявшись від задуми, і якось так нарочито здригнувся, ніби хтозна-скільки обмірковував той свій порух, хоча був у кімнаті сам, як перст. Потім він вийняв з кишені штанів в'язку ключів, вигріб жменю дрібних грошей і щось таке, як медаль за врятування на воді, що кріпилася на незавидній блаженській стьожці, та й виклав усе те на столик, який стояв біля ліжка. Тоді засунув під подушку свій гаман, а з кишені жилета дістав годинник і якусь скляну пляшечку — малесенький слоїчок з позначкою «Отрута». Трохи потримавши годинника в руці, він поклав його на стіл, а слоїчка знов швиденько сховав до кишені. Потім зняв перстень, умився і, навіть не зиркнувши в дзеркало, долонею пригладив чуба назад.

Вже лежачи в ліжку, він раптом похопився, що забув біля умивальника свій перстень. Здавалось, він просто не міг обійтися без того примітивного металевого персня, що мусив метнутися по нього й тут же надіти на палець. Врешті-решт він розпечатав ті три телеграми, та, навіть не дочитавши першої, зронив приглушений смішок. Він лежав і сам собі сміявся; в нього були напрочуд красиві зуби. Потім його обличчя знов споважніло, і він з цілковитою байдужістю пожбував ті телеграми геть. Проте надіслано їх було з приводу вельми важливої справи: в них ішлося про шістдесят дві тисячі крон за маєток, атож, там пропонувалося заплатити всю суму готівкою, якщо маєток зараз же буде виставлено на продаж. У тих сухих, скупих на слова, ділових телеграмах не було нічого смішного; щоправда, вони прийшли без підпису. За кілька хвилин Нагель поринув у сон. Дві свічки, що горіли на столику і які він забувся погасити, освітлювали його гладенько виголене обличчя та груди й кидали слабенький посвіт на розгорнуті телеграми, що валялися поруч...

Другого ранку Юган Нагель відрядив посильного на пошту, й той приніс йому купу газет, серед них і декілька інозем-

них. Листів, однак, не було. Скрипковий футляр він поклав на стільці, що стояв посеред кімнати, ніби виставивши напоказ, проте не відкривав його і скрипки до рук не брав.

До самого полудня він тільки те й робив, що писав комусь листи і читав якусь книжку, тиняючись сюди-туди по кімнаті. Тоді подався до крамнички й купив там пару рукавичок, а трохи згодом зайшов на ринок і заплатив десять крон за манюне руде цуценя, котре відразу ж подарував власникові готелю. На потіху всім пожилцям він назвав те цуценя Якобсеном, усупереч тому, що то була сучечка.

Таким чином він цілий день бив байдики. Жодних інтересів у місті він не мав, візитів нікому не робив, ані в які контори не навідувався і не знав тут ані душі. У готелі дещо дивувалися з його неприхованої байдужості чи не до всього на світі, навіть до своїх власних справ. Що там казати, ті три розпечатані телеграми й досі лежали в його кімнаті на столику; з того вечора, як вони прийшли, він їх більше не чіпав. А ще він умів пропускати повз вуха запитання, поставлені руба. Власник готелю двічі намагався видобути з нього зізнання, хто він такий і навіщо сюди приїхав, та Нагель обидва рази ухилився від відповіді. Упродовж того дня проявилось ще одне його дивацтво: попри те, що він анікогісінько в місті не знав і йому не було тут до кого заговорити, він усе-таки, здибавши біля входу на кладовище якусь міську панянку, заступив їй дорогу, став перед нею, зазирнув у вічі й без жодних пояснень низенько вклонився. І панянка зашарілась, як маків цвіт. Ну а той нахаба чимдуж кинувся на шлях, минув пасторову садибу й помчав далі, — втім так само він чинив і всі наступні дні. Повертався ж до готелю аж уночі, тож йому завжди відчиняли вже замкнені на замок двері.

Вранці третього дня, коли Нагель саме виходив зі свого номера, власник готелю поздоровкався з ним, сказавши йому пару привітних слів. Потім вони пішли на веранду, посідали

там, і власник готелю завів балачку про пересилку ящика свіжої риби.

— Може, ви мені порадите, як його переслати?

Нагель подивився на ящик, усміхнувся й похитав головою.

— Е, я на цьому не розуміюсь, — відповів він.

— Хіба? А я подумав, що, може, ви в своїх мандрах набралися всього і знаєте, як то робиться.

— О ні, я багато не мандрував.

Помовчали.

— Ну, тоді, у вас, мабуть, було якесь... ну, якесь інше заняття? Може, ви комерсант?

— Ні, я не комерсант.

— То, виходить, ви в нашому місті не маєте ніяких справ?

Відповіді не було. Нагель запаливши сигару і повагом затулюючись димом, дивився кудись вдалину. Власник готелю стежив за ним збоку.

— Може б, ви коли-небудь для нас пограли? Я бачив, що у вас є скрипка, — знов озвався власник готелю.

Нагель байдужно відповів:

— О ні, я покинув грати.

Трохи перегодом він підвівся і мовчки вийшов. А за мить вернувся і сказав:

— Послухайте, що мені спало на думку: можете дати мій рахунок, як тільки захочете. Бо мені однаково, коли платити.

— Дякую, — відповів власник готелю, — це неспішно. Якщо ви залишитеся тут надовше, то ми трохи спустимо для вас оплату за проживання. Я ж не знаю, на скільки ви збираєтеся тут затриматися.

Нагель раптом пожвавішав, ні з того ні з сього злегка почервонів на виду й швиденько відповів:

— О, може статися так, що я поживу тут і довше. Все залежить від обставин. До речі, здається, я вам не казав, що я агроном, землевласник, повертаюся з мандрів і тепер, чого добро-

го, на якийсь час осяду тут. Та, може, я навіть забувся... забувся назватися — Нагель, Юган Нільсен Нагель.

І він підійшов до власника готелю, від щирого серця потиснув йому руку й вибачився, що досі не відрекомендувався. На його обличчі не було ні сліду іронії.

— Я оце подумав, чи не підшукати б для вас кращу й за тишнішу кімнату, — сказав власник готелю. — Зараз ви живете біля самих східців і вам буває не зовсім зручно.

— Ні, дякую, не варто, кімната чудова, вона мене цілком влаштовує. Окрім того з моїх вікон як на долоні видно ринковий майдан, і я тим тішуся.

Невдовзі власник готелю знов став допоминатися:

— Виходить, ви тепер вільний птах? Принаймні пів літа тут пробудете?

Нагель відповів:

— Два-три місяці, а може, й довше, я й сам до пуття не знаю. То вже як складуться обставини. Там буде видно.

Тієї миті проз них, вклонившись власникові готелю, пройшов якийсь чоловік. Він був непоказний із себе, низького зросту, вбраний у лахмани; впадало у вічі, що ступав він важкою ходою, та все ж рухався досить швидко. Хоч і віддав він доземний поклін власникові готелю, той навіть не торкнувся до капелюха; Нагель навпаки — стягнув свого оксамитового кашкета з голови.

Зиркнувши на чоловіка, власник готелю сказав:

— Ми зємо його Хвилька. Він трохи схибнутий, але всі його жаліють, добрага добрягою.

Оце й усе, що було сказано про Хвильку.

Нараз Нагель перевів мову на інше:

— Кілька днів тому я прочитав у газетах про небіжчика, тіло якого знайшли аж десь у лісі. Хто він, власне, такий? Здається, якийсь Карлсен? Він тутешній?

— Так, — відповів хазяїн, — син однієї тутешньої жінки, що знається на п'явках. Он бачите її дім під червоним дахом?

Хлопець саме проводив удома канікули й неждано-негадано вкоротив собі віку. Дуже шкода, хлопець був тямущий і незабаром мав висвятитися на пастора. Бойозна, що про це й казати, але тут щось не так; якщо на обох руках у нього були поперерізувані вени, то навряд чи можна повірити в нещасний випадок. Вже знайшовся й ніж — складаний ніжик з білою ручкою. Вчора пізно ввечері його виявила поліція. Очевидно, там розігралась любовна сцена.

— Он як. Та невже ж хтось іще сумнівається в тому, що він сам собі заподіяв смерть?

— Хочеться сподіватись на краще, тож знаходяться такі, що вірять, ніби він ішов із ніжиком у руці і якимось так необачно спіткнувся, що полоснув себе жалом заразом по обох руках. Ха-ха, мені воно здається малоймовірним, просто вкрай неймовірним. Проте нема сумніву, що його тіло поховують в освячену землю. Е ні, на жаль, він не спіткнувся!

— Кажете, що ніжик знайшовся лише вчора ввечері? Хіба він не лежав біля нього?

— Ні, він лежав од нього далеченько. Скориставшись ним, він пожбурич його геть, подалі від себе; ножики знайшли цілком випадково.

— Ти ба. Проте чого це йому заманулося жбурляти ножика геть, він же однаково стікав кров'ю, перерізвавши собі вени? Хіба комусь було неясно, що він скористався ножем?

— О, Господь святий знає, що йому тоді збрело в голову. Та, як я вже казав, там розігралась любовна сцена. Зроду я не чув такого божевілля. Чим більше про це думаю, тим жахливішим воно мені видається.

— Чого це ви гадаєте, що там розігралась любовна сцена?

— З різних причин. А втім, тут нічого певного не скажеш.

— А може, він упав ненавмисне? Він же так неподобно лежав — ницьма, лицем у калюжі!

— Так, він був страшенно брудний. Але то ще нічого не означає, може, він так і задумував. Либонь, хотів таким чи-

ном приховати на своєму обличчі передсмертні страждання.
Хтозна.

— Він часом не лишив після себе якоїсь записки?

— Дорогою він щось шкрябав на клапті паперу; між іншим, він частенько там ходив і щось писав. Отож люди й подекують, що він вийняв ножика підстругати олівця абощо, та й простягнувся навznak, порізавши собі вени — спершу на зап'ясті однієї руки, а потім — на зап'ясті другої руки, і сталося це все тоді, як падав. Ха-ха-ха! Але якусь записку він справді лишив, з його долоні витягли клаптик паперу, де було написано такі слова: «Якби ця сталь вразила гострим жалом достоту, як твоє прощальне ні!»

— Казна-що. Ніж був тупий?

— Так, тупий.

— І він не міг нагострити його заздалегідь?

— А то був не його ніж.

— А чий же?

Власник готелю трохи вагається, а тоді каже:

— То був ніж панни Х'елланн.

— Панни Х'елланн? — перепитує Нагель. А за хвилюку знов питає: — Ну, а хто така панна Х'елланн?

— Дагні Х'елланн — донька пастора.

— Он як. Вельми цікаво. Просто нечувано! Невже той хлопчина був по самі вуха в неї закоханий?

— Атож, звісно, був. До речі, в неї всі закохані по самі вуха, не лише він.

Нагель поринає в задуму, не кажучи більше жодного слова. Тоді власник готелю порушує мовчанку й мовить:

— Те, що я вам оце розказав, — таємниця, і я прошу вас, щоб...

— Ну що ви, — уриває його Нагель. — Можете повністю на мене покластися.

Коли згодом Нагель подався снідати, власник готелю вже хвалився на кухні, що врешті-решт він набалакався з «жовтим» добродієм із сьомого номера.

ЗМІСТ

Ранній Гамсун: містерії життя і кохання. <i>Дмитро Наливайко</i>	3
МІСТЕРІЇ. <i>Переклад Галини Кирпи</i>	31
ПАН. <i>Переклад Леоніда Пахаревського та Галини Кирпи</i>	337
СМЕРТЬ ГЛАНА. <i>Переклад Галини Кирпи</i>	445
ВІКТОРІЯ. <i>Переклад Галини Кирпи</i>	463
Примітки. <i>Галина Кирпа</i>	564